

Шугаєв А. В.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано історичні передумови виникнення феномену інформаційної війни. Особливу увагу приділено тлумаченню інформаційної війни з різних наукових позицій. Окремий фокус дослідження спрямовано на аналіз причин інформаційного протистояння і окреслення евристично-дуальної структура когнітивної теорії, яка постулює, що людина послуговується двома системами когнітивної обробки інформації. Окрім цього, простежено роль PR служб у веденні інформаційної війни. ЗМІ стали рушійною силою політики, змінюючи комунікативну динаміку між політичними діячами, працівниками PR служб і громадськістю. Діалектичний зв'язок інтернет-дискурсу та політики забезпечує концентрацію політичних практик у віртуальному середовищі за посередництва комп'ютерної мережі. Інтернет-простору властива полідискурсивність або симбіоз дискурсів. Відповідно у межах одного комунікативного середовища гіперпосилання може відіслати користувача до іншого типу дискурсу, що сприяє більш ефективному впливу на реципієнта зі сторони ініціатора висловлювання. Цей вплив нерозривно пов'язаний з веденням інформаційних війн між політичними опонентами за умов, коли відпала необхідність організації прямих воєнних зіткнень між конфліктуючими суб'єктами. Глобалізація займає ключову позицію у розвитку концепцій інформаційної війни. Як правило, глобалізацію сприймають як незавершений процес, що постійно розгортається за умов існування суверенних держав і міграційних змін. Економічна і політична сфери найбільш активно дебатують питання глобалізації. Неприйнятним є нехтування культурними особливостями націй, коли на передній план виходять економічні та політичні виміри глобалізації. Культура – це комплексна зона продукування, передачі та тлумачення значень. Глобалізація впливає на швидкість розвитку культурних проявів. Притримуючись такого стану речей, у світовому масштабі помітною є глобалізація ЗМІ, особливо телебачення і мережі інтернет. Медіа все частіше постають як носії культури. У висновках проілюстровано, що інформаційна війна не має чітко встановлених часових рамок її початку, розгортання і завершення. Засоби інформаційного протистояння інтегрується у цифрові медіа, коли існує необхідність швидкого впливу на масову свідомість з ворожої сторони.

Ключові слова: інформаційна війна, PR, медіа, глобалізація, вплив.

Постановка проблеми. Питання інформаційних війн залишається відкритим в епоху інформатизації і політизації суспільства. Це не викликає здивування, оскільки інноваційні технології випереджають онтологічну сутність життя. Традиційні форми і засоби комунікації відходять у минуле. Тому, виникає потреба в структуруванні теоретико-практичної бази, яка б значно розширила розуміння особливостей політичної PR комунікації. Аналітико-критичний розгляд поняття інформаційної війни не є винятком у зазначеній необхідності. У другій половині 20 століття американський футуролог Елвін Тоффлер запропонував теорію "трьох хвиль" в історії людської цивілізації:

Згадана схема уможливорює розуміння глибини досліджуваного явища, адже перехід до інформаційної ери передбачає зміну ментальних і ціннісних прерогатив суспільства, які у подальшому

впливають на еволюцію людства. Аналізуючи викладене вважаємо, що саме "третьа хвиля" породила феномен інформаційної війни, який став загальноновживаним у просторі мас-медіа й серед побутових бесід громадян на відміну від індустріального суспільства, коли поняття інформаційної війни ще не набуло масштабної ваги.

Аналіз останніх досліджень. Вперше термін "інформаційна війна" було вжито давньокитайським армійським діячем Сунь-цзи у "Трактаті про воєнне мистецтво" (V ст. до н.е.), який наголосив на важливості підкорення супротивника без застосування бою і визначив такий підхід як найвищий прояв військової майстерності [2, с. 94]. Саме цей принцип покладений в основу технологій сучасного інформаційного протистояння. Питання інформаційної війни є багатограним і визначається відповідно до об'єкту дослідження. Теорію інформаційних війн розвинули зарубіжні

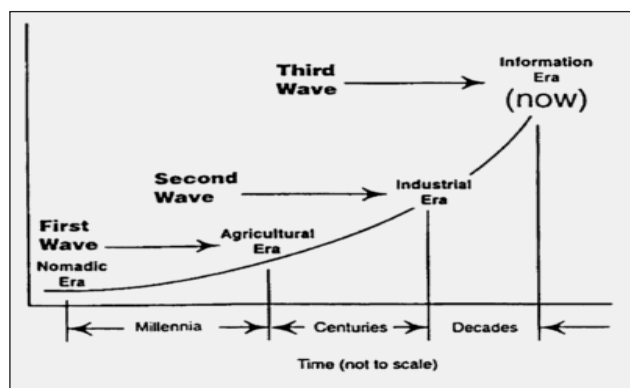

Рис. 1. Теорія «трьох хвиль» Елвіна Тоффлера

науковці – Р. Шафранські і Дж. Стейн. Вітчизняні і російські вчені Г. Г. Почепцов, Д. А. Швець, Д. А. Богуш і С. П. Расторгуєв розширили теоретичні аспекти інформаційного протиборства. Г. Г. Почепцов надає наступне визначення поняттю "інформаційна війна" – це комунікативна технологія впливу на масову свідомість з короткочасними і довготривалими цілями [3, с. 20]. На нашу думку, це визначення є найбільш релевантним тому, що інформаційна війна сприймається як окрема стратегія впливу на масову свідомість. Це актуально для сучасного світу, де інформація слугує інструментом зброї.

Виклад основного матеріалу. У 1976 році про інформаційну війну почав говорити Томас Рон (радник з питань науки міністерства оборони США). Він приділяє увагу важливості інформаційних потоків для активності противника, аналізуючи, таким чином, інтернальні та екстернальні інформаційні потоки. В основі його розгляду були питання фальшивої інформації, доступу до правдивих даних.

Піонерські дослідження інформаційних війн відбувалися на базі американського Авіаційного університету, в якому розроблялися футуристичні погляди стосовно нових форм проведення війни. Полковник ВПС Сполучених Штатів Америки Роберт Шафранські зазначав вже наприкінці минулого століття, що першочерговою ціллю інформаційної війни є епістемологія противника [18]. Ядром інтересу виступають знання, які противник сприймає як реальні та істинні. На стратегічному рівні мета кампанії інформаційного протистояння полягає у впливі на поведінку і вибір ворожої сторони, що представляє битву систем прийняття рішень. Відповідно до уявлень Р. Шафранські, інформаційна війна – це діяльність ворожого характеру, яка направлена проти частини знань і системи уявлень опонента [18]. Непри-

ятель репрезентує будь-кого, хто не знаходиться у кооперації з очільником вищевказаної кампанії.

У статті 1995 року "Інформаційна війна" Дж. Стейн тлумачить інформаційну війну як досягнення національних інтересів за допомогою інформації. Він наголошує на ментальній діяльності людини, а саме механізмах впливу на розум особливо тих, хто приймає ключові рішення.

Розвиток теорії інформаційних війн охоплює наступні етапи:

перший етап (початок 90-х років, розробки науковців ВПС США); другий етап (кінець 90-х років, окреслення Дж. Аркіллою фундаментальних принципів інформаційної війни); третій етап (2000 р., активне впровадження інформаційних операцій військовими-практиками під час ведення війн [4]; четвертий етап (наш час, коли за допомогою інноваційних технологій, штучного інтелекту ведуться інформаційні війни).

Дж. Аркілла та Д. Ронфельдт у роботі "The Advent of Netwar" виходять з наступної системи координат: "кібернетична війна – психологічна війна – мережева війна". Мережева війна комбінує організаційні, технічні та соціально-комунікативні складники. Актанти мережі використовують найновітніші інформаційні технології, знаходячись на великій відстані один від одного [1, с. 138].

Компонентами інформаційної війни є психологічні операції, електронна боротьба, воєнний обман, операційна безпека, забезпечення доступності, цілісності та безпеки інформації, атаки через комп'ютерну мережу. Важливість психологічного аспекту під час ведення інформаційної війни важко переоцінити. У цьому розумінні комунікація постає як процес, за допомогою якого індивід впливає на іншу особу, залучаючи спектр дій, як на приклад, говоріння, письмо, аудіо-візуальні матеріали. Комунікація включає наступні складники:

- контроль ЗМІ з метою фільтрування отриманої інформації, продукування і ретрансляції фальшивих новин;
- маніпуляція думками через інформацію;
- розповсюдження пропаганди через різноманітні канали комунікації.

Психологічні операції мають на меті зміну переконань, емоцій реципієнта для того, щоб вплинути на поведінку цільової аудиторії. Впровадження психологічних технологій вимагає глибоких знань з теорії комунікації і інформації, психології особистості і культурних особливостей певної нації. У свою чергу, метою електро-

ної боротьби є контроль над електромагнітним простором опонента, а саме ураження обладнання противника за допомогою електромагнітної зброї. Особливим видом електронного нападу є обман. Вводячи в оману ворога шляхом маніпулювання, змінюється сприйняття опонента [19, с. 17].

Ціллю воєнного обману є фальсифікація дійсності для того, щоб спричинити реакцію, яка розходиться з інтересами ворога. Операційна безпека – це методологія, яка направлена на вірну оцінку можливостей і намірів цілі. Застосовується ідентифікація критичної інформації і її захист.

Забезпечення доступності, цілісності та безпеки інформації репрезентує низку заходів, які захищають власне інформацію та інформаційні системи, гарантуючи їх конфіденційність і автентичність. Атаки через комп'ютерну мережу фокусуються на знищенні або крадіжці інформації шляхом розповсюдження шкідливого програмного забезпечення.

Під час ведення інформаційної війни важливим є інформаційний простір, який визначають як конструкт, базований на думці, що існування і розповсюдження інформації, інформаційних систем створює чітко виражене операційне середовище [5, с. 7–10]. Необхідно наголосити на тому, що інформаційне середовище складається з інформації, інформаційних структур, індивідів, організацій, які збирають, обробляють, зберігають і розповсюджують дані [9, с. 71–80], охоплює три виміри: фізичний, інформаційний, а також когнітивний. Інформаційне середовище має субпростір, який називають кіберпростором.

Вінн Швартау виокремлює три класи інформаційної війни – персональну, корпоративну і глобальну. На його переконання, інформаційна війна – це електронний конфлікт у якому інформація представляє собою стратегічний інструмент, який вартий підкорення чи знищення. Комп'ютери та інші комунікаційні системи стають привабливими цілями для першого удару [15]. Існують декілька форм інформаційної війни, кожна з яких апелює до більш масштабного концепту: захист, маніпуляція, знищення і заперечення інформації. Класифікують командно-контрольну війну (ураження інтелектуального центру противника), розвідницьку війну (захист і ліквідація систем, які збирають дані для домінування на полі протистояння), електронну війну (радіо-електронні чи криптографічні технології), психологічну війну (використання інформації з метою зміни установок адресата), хакерську війну (атака на комп'ютерні системи), війну економічної інфор-

мації (блокування каналів комунікації з метою отримання економічної переваги), кібер війну [13].

Інформаційна війна націлена на перевагу в полі мас-медіа, коли відбувається вплив на інформацію ворога, інформаційно обумовлені процеси і системи. Інформаційні системи – це інфраструктура, персонал і компоненти, які збирають, оброблюють, зберігають, передають, зображують, розповсюджують інформацію і проводять з нею маніпуляції різного характеру.

У воєнному сенсі аналізована форма війни використовує наявні інформаційні технології і системи для підриву впевненості ворога та запобігання шкоди власній інфраструктурі. Це наводить на думку, що адресант маніпулює інформацією з метою уникнення на неї впливу опонентів [10]. Компоненти інформаційного простору (інформація і інформаційні системи) впроваджують задля захисту суверенітету та національних інтересів країни.

Сучасне розуміння інформаційної війни включає такі аспекти, як напад на інформаційну інфраструктуру, кібер тероризм, кібер злочин, атаки на комерційні та воєнні веб-сайти, виведення з ладу веб-сайтів, кібер-війна, мережева війна [20]. У цьому плані інформаційну війну розглядають як вплив на свідомість широких мас, що є частиною боротьби між різними цивілізаційними системами, які взяли на озброєння країни, інтегруючи їх в інформаційний простір для контролю за медіа ресурсами [6].

Інформаційна війна – це використання інформації та управління нею з метою отримання конкурентної переваги над ворогом, яка включає: збір тактичної інформації; захист інформаційних ресурсів; розповсюдження пропаганди або дезінформації для деморалізації населення/армії; підрив якості інформації опонента [16].

З плином історичного процесу інформаційна війна замінює промислову. Людство спостерігає неймовірні технологічні досягнення, які стають яскраво помітними у різних сферах суспільного життя. За умов інноваційного прориву, інформація завжди виступала головним елементом у війні під час прийняття ключових рішень. Такі рішення, зазвичай, стосуються питань глобальної політики, знаходження компромісних способів виходу з міжнародних кризових станів, конфліктів між країнами та відстоювання національних інтересів. Це говорить про те, що війна в інформаційну епоху набуває нових характеристик, коли, на перший погляд, не можна зрозуміти хто висту-

пає агресором і хто стає об'єктом маніпулятивного впливу. До того ж, засоби подібного протистояння іноді різняться, що пояснюється специфічними цілями вороже налаштованого актанта.

Враховуючи мету та завдання сучасної форми протистояння, виокремлюємо наступні причини інформаційної війни:

- технологічні досягнення засобів збору, обробки і передачі інформації;
- розвиток нових каналів комунікації;
- прогрес маніпулятивних інструментів впливу на аудиторію;
- відбиття масової культури на щоденному житті людей;
- процеси глобалізації, інформатизації і політизації суспільства;
- прагнення країн зайняти лідируючі позиції на світовій арені;
- конкурентна боротьба за інформаційний простір опонента;
- підтримка "гарячого" конфлікту;
- необхідність створення і закріплення позитивного/негативного іміджу суб'єкта в масовій свідомості суспільства.

Поняття глобалізації займає одне з ключових позицій у розвитку концепцій інформаційної війни. Як правило, глобалізацію сприймають як незавершений процес, що постійно розгортається за умов існування суверенних держав і міграційних тенденцій. Економічна і політична сфери найбільш активно дебатують питання глобалізації. Міжнародний капітал набув такої ваги, що національні уряди вже не в змозі проконтролювати всі фінансові стимули [7]. Водночас, не можна нехтувати культурними особливостями націй, коли на передній план виходять економічні та політичні виміри глобалізації. Культура – це комплексна зона продукування, передачі та тлумачення значень. У цьому контексті видається очевидним, що глобалізація впливає на швидкість розвитку культурних проявів. Притримуючись такого стану речей, у світовому масштабі помітною є глобалізація ЗМІ, особливо телебачення і мережі інтернет. Тож, медіа все частіше постають як носії культури. Глобалізація – першочергово західний проект [17]. Це пояснюється поширенням американських цінностей і трендів у світі, технологічною перевагою європейських країн. Такі глобалізаційні тенденції досягають периферійних частин земної кулі. Сплеск популярності медіа відбувся за останні десятиліття і призвів до появи великих масивів інформації. Цілодобово користувачам стали доступними новинні інтернет-портали та

розважальні програми. Всі згадані аспекти створюють сприятливі умови для реалізації планів агресивного характеру.

Основною ціллю інформаційної війни є отримання інформаційної переваги над опозиційною стороною. Полем протистояння слугує інфопростір, який вбирає елементи, що пов'язані з продукуванням, збором, обробкою, зберіганням і передачею інформації. У деяких країнах, наприклад США, інформаційні технології знаходяться у центрі воєнної доктрини під час розробки стратегічних планів боротьби з можливим ворогом. У цих межах інформаційні прийоми впливу мають, вочевидь, більшу вагу ніж зброя у прямому розумінні цього слова. Наукові дослідження у галузі захисту інформації, інформаційних систем виробили стратифікацію інформаційної війни на класи:

Клас 1. Персональна інформаційна війна. Передбачає напади на електронну конфіденційність індивіда.

Клас 2. Корпоративна інформаційна війна. Змагання між організаціями/корпораціями в світі.

Клас 3. Глобальна інформаційна війна. Описує особливості боротьби зі світовими економічними силами чи, власне, країнами [11, с. 14].

Враховуючи комплексний характер інформаційної війни, в результаті впливу відбувається зміна світогляду цільової аудиторії на важливі суспільні питання. Ворожа сторона намагається змістити акценти таким чином, щоб адресат повірив і природньо сприйняв нав'язану думку. Вразивши політичну "мішень", інформаційна війна призводить до економічних проблем держави. Це той випадок, коли фальшива інформація і пропаганда вводять в оману потенційних репрезентантів економічної галузі (інвесторів, експертів з економіки).

Пропаганда і опора на неперевірені дані формують можливість фальсифікації новинних повідомлень, які через певний час закарбовуються у масовій свідомості людей. Слід зазначити, що "фейкові" новини – це не лише неперевірена інформація, а переважно форма пропаганди, коли неправдивий матеріал маскується під реальний. У такий спосіб, актант зі злими намірами може швидко розповсюджувати пропаганду, надаючи їй привабливого забарвлення.

Евристично-дуальна структура когнітивної теорії постулює, що людина послуговується двома системами когнітивної обробки. Перша репрезентує світобачення, яке обумовлюється інтуїтивним, рефлексивним і емоційним сприйняттям. Друга

система характеризується більш аналітичним способом мислення індивіда [12, с. 83–109].

Система 1 схильна до швидкої обробки інформації і не завжди може врахувати всі її особливості. Це іноді призводить до помилки. Притаманною рисою Системи 2 є повільність, тому ймовірність помилки мінімальна. Люди, які належать до першої групи обробки інформації мають більш емоційні та менш критичні реакції на відміну від представників другої системи. Важливо зазначити, що у першому випадку реципієнт використовує недостатню кількість когнітивних ресурсів особливо, коли перебуває у стані стресу. Лише друга система є цінною під час ситуацій, які вимагають складних інференційних операцій для розуміння специфічних подій. Її використання запобігає введенню в оману адресата. Більшість індивідів володіє двома системами, однак питання полягає в обставинах вибору конкретного типу сприйняття [14, с. 187–196]. Фахівці з психології дають відповіді на низку щойно окреслених питань.

Людина менш критично ставиться до інформації, яка прийнятна для неї ніж до тієї, що не узгоджується з її індивідуальною картиною світу. Цілком очевидно, читач мережових ЗМІ переважно зосереджується на новинах, які відповідають його переконанням і піддає сумнівам інформацію, яка суперечить його життєвим установам. Індивід керується двома мотивами під час вибору повідомлення, а саме бажанням пізнати точність розуміння навколишньої дійсності та прагненням якимось чином підтвердити власні переконання. Обидва мотиви впливають на поведінку адресата в процесі пошуку інформації. Люди також схильні до когнітивного упередження, коли вони не верифікують персональну думку [8].

Мережеві медіа та інтернет ресурси PR служб зайняли монополістичну позицію порівняно з тра-

диційними ЗМІ, які висвітлюють інформацію про терористичні напади, порушення прав людини, революційні заворушення у світі. Сучасні засоби масової комунікації змінили уявлення про способи репрезентації новин в інтернет дискурсі. Наприклад, дві ворогуючі сторони Ізраїль і Палестина постійно транслюють у віртуальний простір вигідні для них акценти, які є частиною інформаційної війни. Зрозуміло, що обидві конфліктуючі країни усвідомлюють політичні переваги такої діяльності. Терористичні організації як "Аль-Каїда" та "Ісламська держава Іраку та Леванту" мають власні онлайн журнали. За допомогою них терористи розповсюджують будь-які ідеї з метою навернення на свою сторону якомога більшої кількості adeptів та сіяння страху серед цивільного населення.

Висновки і пропозиції. У світлі викладеного не можна констатувати однобічність трактування феномену інформаційної війни. Беззаперечними видаються міркування, що інформаційна війна – це комплекс заходів, направлених на отримання конкурентної переваги над опонентом за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій, застосування маніпулятивних прийомів. Така форма війни не має чітко встановлених часових рамок її початку, розгортання і завершення. Крім цього, дуже важко оцінити руйнівні наслідки інформаційної війни, коли не відомі всі джерела загрози. Найчастіше під час активної фази інформаційного протистояння, засоби інформаційної війни інтегрується у цифрові медіа та різного роду новинні інтернет-портали, коли існує необхідність швидкого впливу на масову свідомість з ворожої сторони. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні інформаційної війни в межах виділених нами когнітивних моделей, концептуальних метафор і концептів.

Список літератури:

1. Болгов Р. В. Взгляды американских ученых на организационные изменения в военно-политических конфликтах информационной эпохи. Актуальные проблемы международных отношений. Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер.6. Выпуск 4, 2009. С. 138-142.
2. Конрад Н. И. Сунь-цзы: Трактаты о военном искусстве. 2011. 404 с.
3. Почепцов Г. Г. Информационный войны. Москва, 2000. 576 с.
4. Почепцов Г. Г. Информационная война: определения и базовые понятия https://ms.detector.media/ethics/manipulation/informatsionnaya_voyna_opredeleniya_i_bazovye_ponyatiya.
5. Cordray Robert, Marc J. Romanych, "Mapping the Information Environment, IO Sphere", URL: http://www.au.af.mil/info-ops/iosphere/iosphere_summer05_cordray.pdf, USA, pp. 7–10, 2005.
6. Darczewska Jolanta, "The anatomy of Russian information warfare. The Crimean operation, a case study", Point of View, Poland. URL: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/the_anatomy_of_russian_information_warfare.pdf.
7. Friedman, Tom. The Lexus and the Olive Tree, London: HarperCollins, 2000. 518 p.
8. Hart, W., A. H. Dolores Albarracín, I. B. Eagly, M. J. Lindberg, and L. Merrill. "Feeling Validated versus Being Correct: A Meta-Analysis of Selective Exposure to Information." 2009. P. 555–588.

9. Hirvela Arto, "Discovering how information warfare distorts the information environment", Proceedings of the 5th European Conference on i-Warfare and Security. 2006. P. 71–80.
10. Hutchinson W., Warren M., "Principles of Information Warfare", Journal of Information Warfare, no. 1. 2001. P. 1–6.
11. Jones A. Information Security Technical Report, Vol. 4, No. 3. Information Warfare – What is it ?, 1999.
12. Kruglanski, A. W., and E. P. Thompson. 1999. "Persuasion by A Single Route: A View from the Unimodel." Psychological Inquiry 10 (2). P. 83–109.
13. Libicki Martin, What is Information Warfare?; Directorate of Advanced Concepts, Technologies, and Information Strategies (ACTIS), Washington, 1995. URL: www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA367662.
14. Lin Herbert (2019) The existential threat from cyber-enabled information warfare, Bulletin of the Atomic Scientists, URL: <https://doi.org/10.1080/00963402.2019.1629574>.
15. Schwartz Winn, Information Warfare, Chaos on the Electronic Superhighway, Thunder's Mouth Press, 1994.
16. Serskykh Nadiya, Information Wars in the Internet Marketing Context, p. 4, 2014, URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2014_2_7.pdf.
17. Schiller, Herbert I. Living in the Number One Country: Reflections from a Critic of American Empire, New York: Seven Stories Press, 2000.
18. Szafranski R. A theory of information warfare. Preparing for 2020. URL: www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/szfran.htm.
19. Ventre Daniel. Information warfare. London, 2016. P. 17.
20. Williams Patricia, "Information Warfare: Time for a redefinition", Edith Cowan University, Research Online, Australia, p. 10, 2010. URL: http://www.researchgate.net/profile/Patricia_Williams10/publication/49279651_Information_Warfare_Time_for_a_redefinition/links/09e415121830739c6b000000.pdf.

Shuhaiev A. V. A PHENOMENON OF INFORMATION WARFARE

The article analyzes some historical preconditions of information warfare. Special attention is dedicated to interpretation of the notion "information warfare from the standpoint of different scientific positions. A closer analysis is given to the reasons of such a war type. In addition, there are some views related to the heuristic and dual structure of cognitive theory emphasizing the importance of two cognitive systems when processing information. A dialectical connection of internet discourse and politics provides a concentration of political practices in digital reality via the international computer network. The Internet space is characterized by a combination of various discourses. It encourages intensification of influence on the target audience.

Globalization takes a key position in the development of information warfare framework. Generally, globalization is perceived as an incomplete process unveiling within migration changes and supervision of sovereign states. Globalization also has an influence on cultural trends. Taking into consideration this state of affairs let us state that globalization of media is typical of our modern world. It's vivid in the following fields such as TV and Internet media. Any information warfare doesn't have strictly determined time limitations of its beginning, conducting and finishing. Information warfare means integrate into digital media when it's necessary to have a rapid influence on mass consciousness from a hostile side.

Key words: information warfare, PR, media, globalization, influence.